

Galdhöpiggen, London och Afrika. Namnbruk i läromedelstexter som förmedlar en världssyn

Emilia Aldrin

Abstract

This study examines how place perceptions are presented through naming practices to young readers in school textbooks. The analysis focuses on the inclusion, presentation and contextualization of named places in Swedish textbooks from three subjects (mathematics, social sciences and Swedish language education), employing both quantitative and qualitative approaches. Furthermore, the study reveals shifts in place perceptions over time by comparing contemporary textbooks from the 2010s with historic textbooks from the 1920s. The findings indicate significant changes in geographical representation, reflecting broader societal shifts and highlighting the crucial importance of naming practices in the discursive construction of ideologically colored word views. While the 1920s textbooks display a primary focus on local, Nordic as well as rural places, constructing a strongly domestic and euro-centric worldview, by the 2010s, we find a more urbanized discourse with broader global representation. However, Europe remains prominent even in the contemporary textbooks and is contextually portrayed with a greater sense of closeness, familiarity and unity, contrasting with Asia and Africa, which are depicted as more foreign, tumultuous and non-attractive places. This study contributes to understanding the role of textbook naming practices in shaping students' perceptions of the world and underlines the importance of critically examining authoritative educational materials for ideological biases.

Keywords:

geographical representation; place names; world view; critical toponymy; educational resources

Nyckelord:

geografisk representation; ortnamn; världssyn; kritisk ortnamnsforskning; läromedel

1. Inledning

Skolans läromedel är inte bara en av många diskurser som omger barn och unga, utan också en särskilt auktoritativ sådan som gör anspråk på att förmedla ”vad som är värt att veta” om världen (Kotowski 2013; se även Fairclough 2014). Vilka namn som inkluderas respektive exkluderas ur dessa läromedels-texter kan därför komma att spela roll för hur unga formar en viss världssyn. Läromedel som riktar sig till unga elever kan potentiellt få särskilt stort genomslag, eftersom deras övriga egna erfarenheter av omvärlden ofta ännu är relativt begränsade (Weninger & Williams 2005). I den här studien vill jag därför kritiskt undersöka ortnamnspraktiker i läromedelstexter för årskurs 4 i svensk grundskola. Diskursbegreppet används i studien i enlighet med Fairclough (2014) och avser ett visst sätt att tala om och förstå verkligheten, här såsom det framkommer i läromedel. Vidare förstås diskursen som en social praktik eftersom den påverkar människors uppfattning om omvärlden genom att tillhandahålla meningsskapande kategorier, begrepp och perspektiv.

Undersökningen kan ses som ett bidrag till den ”critical turn of onomastics” som utvecklats under de senaste åren (Kostanski & Puzey 2016) och nu står mycket stark och relevant inte minst inom ortnamnsforskningen (se t.ex. bi-dragen i volymen av Kostanski & Puzey 2016). Att tilldela och använda namn på platser handlar inte bara om att definiera och avgränsa platsen i fråga utan också om att delta i vad Lawrence D. Berg och Jani Vuolteenaho (2009) kallar ”a contested spatial practice” och vad Guy Puzey (2016 s. 167) kallar ”a war of position”. Själva namngivningsakten kan ses som ett uttryck för makt, både genom att någon tar sig rätten att avgöra **vilken** referent som ska namnges och **hur** referenten ska namnges. Framför allt det senare har uppmärksammats inom namnforskningen. Med hjälp av postkoloniala teorier har forskare exempelvis kunnat visa hur namnbyte kan utgöra ett sätt att ta kontroll över eller omförhandla synliggörande och legitimering av maktpositioner och nationella eller kulturella identiteter, inte minst i områden som varit utsatta för kolonialt förtryck (se t.ex. Berg & Kearns 2009; Clark 2017) eller som genomgått andra typer av maktskiftet (Khesani Madlome 2019; Schuppener 2019). Forskare har också studerat hur föreställningar om platser kopplingar till sociala identiteter (såsom genus och etnicitet) uttrycks genom namnval (Berg & Kearns 2009) och hur namn kan skapa och upprätthålla känslomässiga band till platser långt borta (Kostanski 2016). Reuben Rose-Redwood, Derek Alderman och Maoz Azaryahu (2009 s. 457–458) talar om platsnamns ”image-generating power” och hur de utgör semiotiska texter som ingår i större meningssystem. Även här ingår en maktaspekt, eftersom namngivning alltid inbegriper ideo-

logiska ställningstaganden, som visserligen bara utgör ett av flera betydelselager (se Kostanski 2016 s. 100) och som kan vara mer eller mindre medvetna för namngivaren, men som ändå kommer att bidra till kampen mellan olika möjliga referentiella system och de olika världssyner som förmedlas genom dessa, inklusive vissa gruppers dominans över andra (se Rose-Redwood et al. 2009). Som Luisa Caiazzo och Iman M. Nick (Shifting toponymies [2020] s. 1) har påpekat är det dock inte bara själva namnvalet, utan också det fortsatta namnbruket som reproducerar sociala, ideologiska och politiska betydelser. När namngivning och namnbruk betraktas som en gemensam, kontinuerligt pågående praktik blir den ett viktigt redskap för att (re)konstruera – och analysera – sociala relationer i form av identiteter, ideologier, maktrelationer, minnen och historik. I den här studien är det just bruket av platsnamn som fokuseras, med fokus på vilka platser som framhävs och individualiseras för unga läromedelsanvändare genom omtal med namn, samt hur platserna kontextualiseras genom att platsnamnen uppträder i en viss språklig och tematisk kontext.

Valet att inkludera respektive exkludera specifika namn i läromedelstexter kommer här att betraktas som en stark symbolhandling som understryker en viss världsuppfattning (jfr Kotowski 2013 s. 300–301). Jag utgår från att namnbruket kan signalera vilka platser och människor som framhävs och privilegieras respektive ignoreras eller nedvärderas. Syftet med studien är att analysera hur ortnamnsförekomster i läromedelstexter bidrar till att konstruera ett visst platsskapande, med en viss geografisk representation och en viss världssyn som knyter specifika föreställningar till olika slags platser. Utifrån jämförelser mellan läromedelstexter publicerade vid två olika tidpunkter (1920-tal och 2010-tal) undersöks också hur läromedelsdiskursens platsskapande kan förändras över tid och spegla större samhällsförändringar. Mer specifikt står följande frågeställningar i fokus för studien:

1. Vilka slags platser omnämns med namn i de studerade läromedels-texterna?
2. Vilken geografisk spridning uppvisar platsskapandet?
3. I vilka kontexter förekommer namngivna platser?
4. I vilken mån bidrar ovanstående till att konstruera en viss världssyn samt olika typer av hierarkier (lokala eller globala)?

Den första frågeställningen diskuteras i avsnitt 4, medan den andra frågeställningen tas upp i avsnitt 5 och 6, och den tredje frågeställningen fokuseras i

avsnitt 7. Den fjärde frågeställningen diskuteras i samtliga resultatavsnitt (4–7) liksom i den avslutande diskussionen.

2. Tidigare forskning om ortnamns funktioner i text

Att ortnamn bidrar till att konstruera platser och platsidentiteter är ett välkänt faktum inom namnforskningen (se t.ex. Cresswell 2015 s. 18). Namngivning av platser signalerar urskiljning av geografiska områden inom den fysiska omvärlden, men också namngivarnas uppfattning om sin omvärld (Gammeltoft 2016) liksom referentens status som värd att namnges (Andersson 1996). Inom den litterära onomastiken talar man om namnbrukets accentuerande/anonymiserande funktion, dvs. att vissa (namngivna) referenter framhävs som viktigare än andra (namnlösa) i sammanhanget (Debus 2002, se även Butler 2013). Även inom pragmatiken framhålls att valet att ”nämna något vid namn” antyder att det rör sig om en referent som läsaren förväntas lägga märke till, lägga på minnet eller behöver kunna interagera med (Sacks & Schlegoff 1979). En annan funktion som lyfts fram inom den litterära onomastiken är namns möjlighet att konstruera intrycket av textvärlden som en fiktiv verklighet respektive illusionen av en faktisk verklighet (Debus 2002). Inom läromedelsgenren kan denna illusionsskapande funktion antas bli särskilt viktig, då den signalerar till läsaren att texten speglar ”en sann” beskrivning av den verkliga världen och döljer att det av nödvändighet rör sig om en social konstruktion. Mycket av forskningen om ortnamn i texter fokuserar dock på namnens form och betydelse. Terhi Ainala och Lieven Ameel (2017) har exempelvis, med utgångspunkt i den kognitiva lingvistikens, konstaterat att ortnamn i litterära texter skapar en känsla av närvaro. Beroende på hur pass väl läsaren känner till namnen och platserna sedan tidigare finner de att namnen också kan förmedla lexikala, etymologiska och associativa betydelser. Exempelvis kan ortnamnen bidra till att skapa och upprätthålla sociala, kroppsliga/emotionella, moraliska och metapoetiska associativa betydelser.

Trots att namnbruk kan användas som en relativt lättillgänglig ingång till kritiska läromedelsstudier av stora textmassor är det få forskare som gjort detta och ännu färre som fokuserat på platsskapande, det vill säga konstruktionen av platser. Ett undantag utgörs av Coffey (2013) som har studerat läromedel inom ämnet franska som främmande språk och beskriver texternas platsskapande som en konstruktion av ”mentala kartor” (s. 150). Coffey finner att namnbruket samverkar multimodalt med andra former av betydelseskapande som kartdesign, färgval och andra symboler i texten. De studerade lärome-

delstexterna i Coffeys studie saknade i hög grad omnämnande av fransktalande platser utanför Frankrike, vilket tolkas som en konservativ konstruktion av en kulturell och språklig hegemoni där förstaspråkstalare framställs som naturligt privilegierade och postkolonial makt fortsätter att centreras till Frankrike, medan språkets livaktiga internationella användning i olika geografiska och sociokulturella kontexter ignoreras eller exotifieras (som möjligheter för europeisk turismkonsumtion). Även om ortnamnsbruket sällan har uppmärksamats i läromedelsforskningen, utgör kritiska studier av kulturella representationer i läromedel ett omfattande, internationellt fält (se t.ex. Risager 2023 för en aktuell översikt). En återkommande slutsats i dessa studier tycks vara att marginaliserade kulturella grupper framställs på ett distanserat sätt ("dom") och separeras från majoritetskulturen ("oss"), samt konstrueras som avvikande och mindre moderna eller aktiva (se Niehaus 2018), vilket kan ha relevans också för ortnamnsbruket.

3. Presentation av läromedelsmaterialet

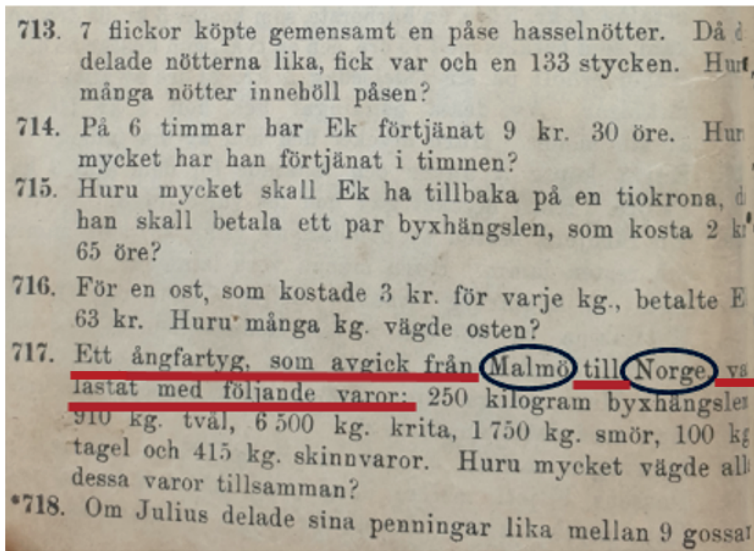
Studien fokuserar på läromedel för årskurs fyra (10-åringar), vilka uppmärksammas sällan i den internationella läromedelsforskningen (Niehaus 2018), samtidigt som de har antagits vara mer inkluderande (Ohlander 2010) samt ha ett större inflytande på läsaren än läromedel som riktar sig till äldre ungdomar med mer omfattande egna erfarenheter av världen (Weninger & Williams 2005). Materialet har samlats in i samband med ett större projekt om namnbruk i läromedel (se Aldrin 2020). I den här artikeln ingår dock enbart materialet från 1920-tal och 2010-tal, för att möjliggöra analyser av förändring över tid. Tre ämnesområden ingår: matematik, samhällskunskap och svenska (se tabell 1). Från 1920-talet ingår ett läromedel i varje ämne, medan 2010-talet omfattas av tre läromedel från varje ämne (för att möjliggöra fördjupade analyser i andra delar av projektet). Urvalsprinciperna har varit en strävan efter förstautgåvor från varje tidsperiod, ämnesorienterade läromedel och årskurs-specifika läromedel. Materialet från 1920-talet har valts utifrån en form av bekvämlighetsurval baserat på tillgänglighet. Urvalet av läromedel från 2010-talet baseras istället på faktisk användning i svenska skolor utifrån en enkät (se Aldrin 2020) kompletterat med ytterligare läromedel från landets största läromedelsförlag (enligt Läromedelsutredningen s. 111).

Tabell 1. Översikt över läromedelsmaterialet.

Matematik	Samhällskunskap	Svenska (som andraspråk)
MA19: Räknebok för folkskolan (förkortad upplaga) (P.A. Norstedt & Söners förlag 1928) 160 sid.	SH19: Medborgarkunskap (Norstedts 2:a uppl. 1923) 152 sid.	SV19: Vårt modersmål. Öv- ningsbok och språklära för folk- och fortsätt- ningsskolor (P.A. Norstedt & sö- ners förlag 1922) 132 sid.
MA201: Koll på matematik 4a (Sanoma Utbildning 2014) 144 sid.	SH201: PULS Samhällskunskap Grundbok (Natur & Kultur 2012) 134 sid.	SV201: Klara Svenskan: Tala, läsa, skriva, åk 4 (Natur & Kultur 2015) 96 sid.
MA202: Matte Direkt Borgen 4b (Sanoma Utbildning 2012) 160 sid.	SH202: Upptäck Samhälle Lgr 11 (Liber 2014) 107 sid.	SV202: Simsalabim: Grundbok 4 (Svenskan 4) (Studentlitteratur 2012) 166 sid.
MA203: Matte Eldorado 4a (Natur & Kultur 2011) 160 sid.	SH203: Utkik Samhällskunskap 4-6 (Gleerups 2015) 132 sid.	SV203: Zick Zack: Skrivrum- met, åk 4 (Bonnier/Sanoma 2011) 117 sid.

Läromedelstexterna har analyserats manuellt. Samtliga namn som refererar till platser har excerperats, liksom de satser där namnen ingår (se figur 1 och 2, där cirkelarna indikerar namnförekomster, medan linjerna indikerar excerperade satser).

Namnmaterialen består av 402 namn från 2010-talstexterna och 312 namn från 1920-talstexterna. Namnen har kategoriserats utifrån typ och geografisk referens. De namntyper som urskiljs är världsdelnamn (kontinenter och flerstatliga områden), landsnamn, regionnamn (landskap, län, socknar, kommuner etc.), bebyggelsenamn (städer, byar etc.), naturnamn (berg, hav, floder etc.), gatunamn samt anläggningsnamn (byggnader, skolor, broar etc.).

Figur 1. Exempelutdrag ur Räknebok för folkskolan (författare Lars Teodor Larsson & Nils Lundahl, P.A. Norstedt & Söner förlag 1928 s. 34). Cirklar och understrykningar har lagts till av mig för att tydliggöra excerpering av namn och satser där namn ingår.

- 69 Planet mellan Jönköping och Stockholm är fullsatt.
Det är 36 personer på planet. Det sitter 4 personer på varje rad.
Hur många rader finns det? Räkna ut svaret och visa hur du kontrollräknar att kvoten är rätt.
- 70 På planet mellan Malmö och Göteborg sitter det 6 personer på varje rad.
Det finns 30 rader i planet. Hur många personer finns det ombord?
Räkna ut svaret och visa hur du kontrollräknar att produkten är rätt.

Figur 2. Exempelutdrag ur Koll på matematik 4a (författare Eva Björklund & Heléne Dalsmyr, Sanoma Utbildning 2014 s. 101). Cirklar och understrykningar har lagts till av mig för att tydliggöra excerpering av namn och satser där namn ingår.

Gällande geografisk referens urskiljs platser i Sverige, Norden utanför Sverige, Europa utanför Norden (inklusive Ryssland), Amerika, Afrika samt Asien (inklusive Oceanien som förts hit p.g.a. få referenser). För bebyggelsenamn i Sverige undersöks vidare invånarantal. Här urskiljs storstäder, mellanstora städer och småstäder. För 2010-talet hämtas statistiken från kommunernas egna uppgifter (sökningar gjorda på kommunhemsidorna i augusti 2023); för 1920-talet hämtas statistiken från en digital resursbank⁵². I det samtida materialet betraktas städer med fler än 150 000 invånare som storstäder (vilket motsvarar de fem storstadsregionerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala och Linköping), medan städer med färre än 25 000 invånare betraktas

⁵² <https://ortshistoria.se>

som småstäder (bl.a. Byxelkrok, Mjölby och Torsby). I 1920-talsmaterialet betraktas städer med minst 100 000 invånare som storstäder (vilket motsvarar Stockholm, Göteborg och Malmö), medan städer med färre än 1 000 invånare betraktas som småstäder (bl.a. Höganäs, Råby och Svennevad).

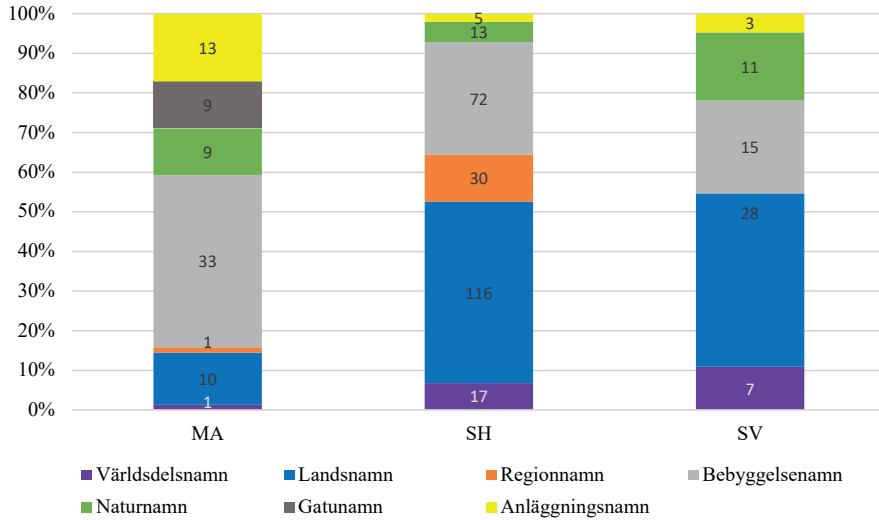
Studien inbegriper även en kvalitativ, tematisk analys av de sammanhang där ortnamnen förekommer i texterna. Mer specifikt jämförs hur ortnamn som refererar till platser i Norden, Europa, Afrika och Asien kontextualiseras,⁵³ i syfte att urskilja vilka idéer som kommer till uttryck i relation till platser i olika delar av världen och i vilken mån dessa förändrats över tid. Med hjälp av en kvalitativ idéanalys (Bergström & Svärd 2018) har samtliga satser som innehåller sådana ortnamn kategoriserats. Satsernas ”explicita beskrivande ut-sagor” (ibid.) har identifierats och grupperats utifrån återkommande, generella teman (såsom Geografiska förhållanden, Statsskick och organisation etc.). I nästa steg har språket i satserna analyserats närmare med fokus på underliggande budskap. Här har särskilt fokus ägnats åt adjektivbestämningar (”våldiga”, ”livliga”, ”obetydligt”), värdeladdade ord (”soptipp”, ”slumområde”) och pronomen (”vi”, ”våra”, ”deras”). Detta har resulterat i att underliggande mönster som genomsyrar flera kategorier har kunnat identifieras. Samma sats har kunnat sorteras in i flera kategorier. En del namn ingår dock inte i någon sats, utan förekommer på skyltar, kartor, i listor etc. varför de analyserade satserna ofta är färre än namnförekomsterna. Analysen begränsar sig också till de satser där namn ingår, medan eventuella ytterligare satser med pronominal referens inte har inkluderats, vilket begränsar omfånget.

4. Vilka slags platser omnämns med namn i läromedelstexter?

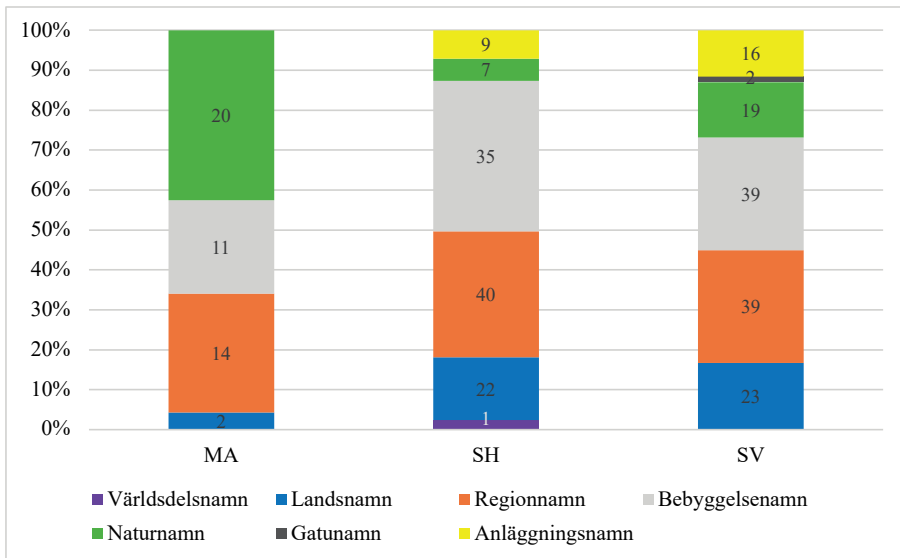
En närmare undersökning av ortnamnen i 1920-talets och 2010-talets läromedel (se figur 3 och 4) visar att det varierar mellan ämnena vilka slags platser som omnämns med namn på ett sätt som indikerar olika ämnesdiskurser, det vill säga ämnesspecifika sätt att tala om och förstå världen (jfr Fairclough 2014). Dessa tycks också ha förändrats över tid. I matematikläromedlen ser vi hur naturnamn spelar en viktig roll i ämnesdiskursen som utgångspunkt för olika räkneuppgifter på 1920-talet, men på 2010-talet minskar till förmån för gatunamn och andra anläggningsnamn (såsom namn på skolor och idrottsarenor). Detta återspeglar troligen samhällets ökade urbanisering under 1900-ta-

⁵³ Platser i dessa delar av världen omnämns oftast i de studerade texterna.

let, men medför också att naturnamn fått en mer undanskymd roll och att platser i naturen därigenom framställs som mindre viktiga att kunna relatera till ur matematiskt perspektiv.

Figur 3. Fördelning av olika typer av ortnamn i 1920-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV).

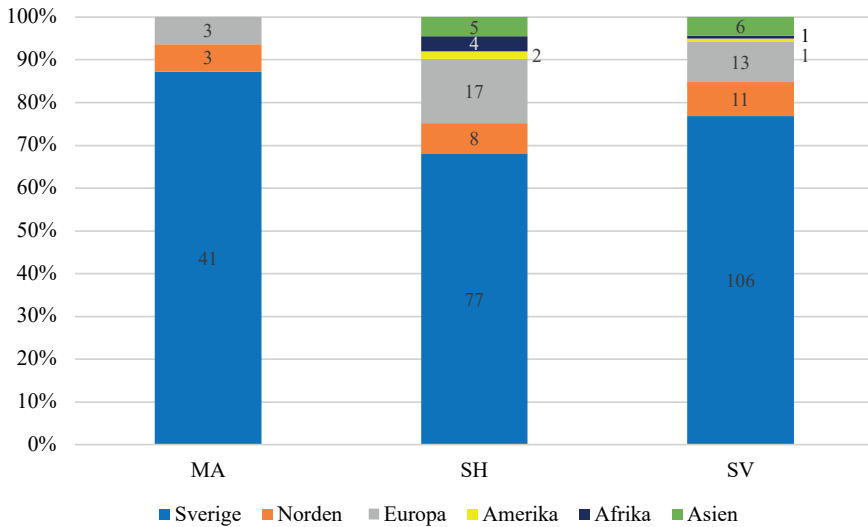

Figur 4. Fördelning av olika typer av ortnamn i 2010-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV), med absoluta tal inuti staplarna.

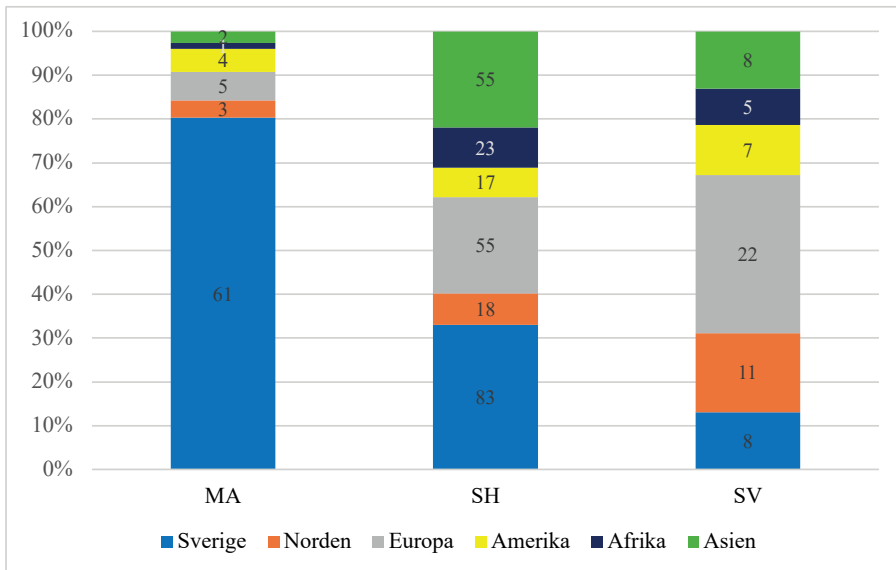
En annan förändring är att namn på regioner (kommuner, län, landskap) är vanligt förekommande i alla ämnen i 1920-talets texter, men nästan enbart används i samhällskunskap på 2010-talet (och då i liten utsträckning). Landsnamnen har istället ökat, liksom i någon mån namn på världsdelar och flerstatliga områden. Här går det att ana ett skifte från ett mer lokalt fokus till ett mer nationellt och globalt fokus, som framställer större gemenskaper som viktigare än mindre, lokala gemenskaper. Av 2010-talets läromedel framstår matematikdiskursen som mest lokal i platsskapandet (genom anläggningsnamn, gatunamn och naturnamn). Svenskämnet framstår som både lokalt (främst genom naturnamn) och globalt (genom landsnamn och världsdelarnamn). Samhällskunskapen tycks istället främst betona administrativt betydelsefulla platser (genom landsnamn, regionnamn och bebyggelsenamn).

5. Vilken geografisk spridning uppvisar namnen?

1920-talets texter domineras av referenser till platser i Sverige, vilka omfattar >60 % i samtliga ämnen (se figur 5). Därmed konstrueras en inhemskt fokuserad världssyn. I den mån utblickar till utlandet alls görs gäller det i första hand Norden och Europa, som sammantaget omfattar >90 % i samtliga ämnen. I Norden nämns de närmsta grannländerna *Danmark*, *Norge* och *Finland* (däremot inte *Färöarna*, *Grönland*, *Island* eller *Åland*) liksom bebyggelsenamn (*Köpenhamn*, *Roskilde*) och många naturnamn från samma länder (såsom *Bälten*, *Galdöpiggen*, *Kattegatt*, *Syltoppen*, *Öresund*). I Europa framhävs särskilt platser i Tyskland genom många namn av olika typer (*Eisleben*, *Nordtyskland*, *Sachsen*, *Wyrtemberg*). Det eurocentriska perspektivet visar sig också i att platser utanför Europa behandlas med lägre specificeringsgrad. De europeiska ortnamnen inbegriper bebyggelsenamn (såsom *Amsterdam*, *Genève*, *Haag*, *London*, *Rochdale*, *Rom*, *Versailles*) och regionnamn (*Bajern*, *Nordtyskland*, *Sachsen*), medan de utomeuropeiska främst omfattar världsdelarnamn (kontinenterna *Afrika*, *Asien* och mellanstatliga områden som *Amerika*, *Sydafrika* och *Ostafrika*) och landsnamn (*Amerikas förenta stater*, *Indien*, *Japan*, *Kina*, *Kongo*, *Persien*, *Ryssland*). Enbart ett naturnamn förekommer (öknen *Sinai*) och inga bebyggelsenamn. Sammantaget präglas 1920-talets namnbruk av ett närhetsfokus med den egna nationen i främsta rummet, följt av utblickar till Europa (särskilt nordiska grannländer och Tyskland). Vare sig Afrika, Amerika eller Asien berörs särskilt ofta.

Figur 5. Geografisk spridning bland namngivna platser i 1920-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV), med absoluta tal inuti eller bredvid staplarna.

Figur 6. Geografisk spridning bland namngivna platser i 2010-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV), med absoluta tal inuti eller bredvid staplarna.

I 2010-talets läromedel har den geografiska spridningen ökat påfallande, men också blivit mer ämnesvarierad (se figur 6). Matematikämnet på 2010-talet relaterar i första hand till platser i Sverige (gäller 80 % eller 61 namn), vilket

medför ett lokalt platsskapande. Samtidigt är många av namnen påhittade inom ramen för läromedelskontexten, vilket både bidrar till att ge textvärlden en fiktiv karaktär (se Debus 2002) och undviker utpekande av specifika lokala platser i Sverige till förmån för fiktiva platser som alla läsare kan föreställa sig som sin egen omgivning. De få platser i utlandet som matematikläromedlen tar upp är främst europeiska (såsom landsnamnen *Danmark*, *Island*, *Italien*, *Tyskland*), vilket understryker en eurocentrisk norm. Bara enstaka utblickar till platser längre bort förekommer (bl.a. landsnamnen *Kina*, *USA*, *Vietnam*, bebyggelsenamnen *Hanoi*, *New York*).

I samhällskunskap är den geografiska spridningen stor och omfattar samtliga världsdelar, men också en hel del platser i Sverige (gäller 30 % eller 83 namn) som normalt inte är fiktiva. Här konstrueras en bred världssyn, i linje med den strävan efter att belysa ”globala samhällsfrågor” som explicit framhävs i ämnets läroplan (Lgr 11 s. 199). Fokus ligger genomgående på landsnamn, men en del utländska natur- och bebyggelsenamn tas också upp (såsom italienska ön *Sardinien*, vietnamesiska byn *My Van* och kinesiska staden *Shenzhen*). Två av tre läromedel (SH4 och SH6) namnger inte bara länder och huvudstäder, utan också andra slags platser, vilket bidrar till en mer diversifierad platskonstruktion som sträcker sig bortom det mest välkända. Namngivna platser i Asien omtalas oftast i detta ämne.

Ämnet svenska utmärker sig genom minst andel referenser till platser i Sverige (10 % eller 8 namn) och störst andel referenser till platser i Norden, liksom Europa. Att platser i Norden så ofta namnges kan hänga samman med ämnestraditionen ”nordiska språk” och understryker svenskämnets centrala roll för att föra vidare en nordisk gemenskap. Länderna *Danmark*, *Finland*, *Grönland*, *Norge* och *Island* nämns alla – däremot inte *Färöarna* eller *Åland* som därigenom symboliskt utestängs från den nordiska gemenskapen. Det är dock i första hand landsnamn som nämns, vilket medför viss distansering (lägre specificationsgrad) i relation till nordiska platser. Detta kontrasterar tydligt med platserna i Europa som inte bara inkluderar landsnamn (*England*, *Frankrike*, *Grekland*, *Italien*, *Tyskland*), utan också bebyggelsenamn (*Anacapri*, *Kiev*, *Milano*, *Paris*) och naturnamn (såsom *Capri*, *Ikariska havet*, *Svarta havet*). Platser i Amerika (främst Nordamerika) nämns oftast i detta ämne, både i relation till kända författare och vid omnämnande av vikingaresor.

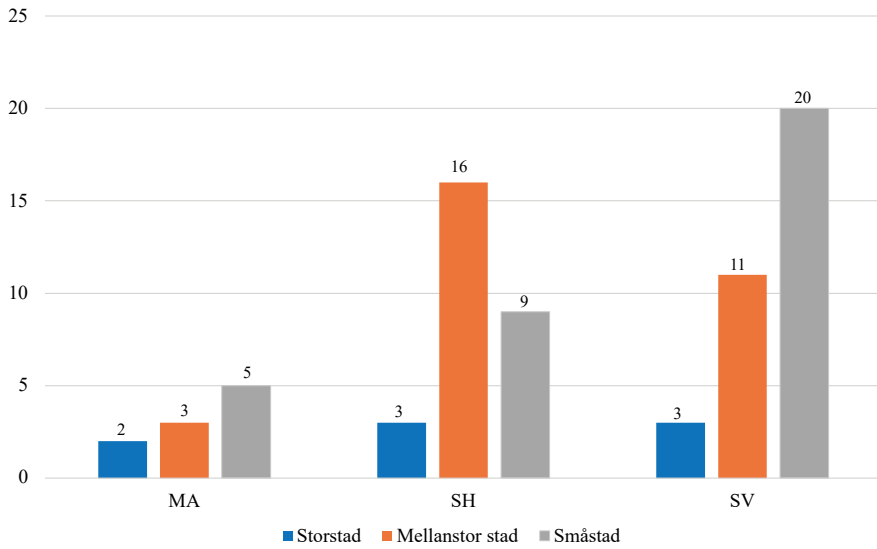
Platser i Afrika omtalas genomgående mest sällan; och när så sker görs det främst genom världsdelensnamnet *Afrika* (som nämns betydligt oftare än övriga

världsdelsnamn) eller landsnamn. Bara två städer omnämns (*Kairo* och *Mogadishu*, båda i SH4) och ett enda naturnamn (*Sahara* i SH6 och SV5). Detta kontrasterar tydligt med de många europeiska och asiatiska bebyggelsenamnen och naturnamnen. På så vis framträder olika grader av konkretisering och specificering i relation till olika delar av världen, där platser i Europa lyfts fram både oftast och mest platsspecifikt, medan Afrika både behandlas mest sällan, mest svepande, dvs. minst platsspecifikt.

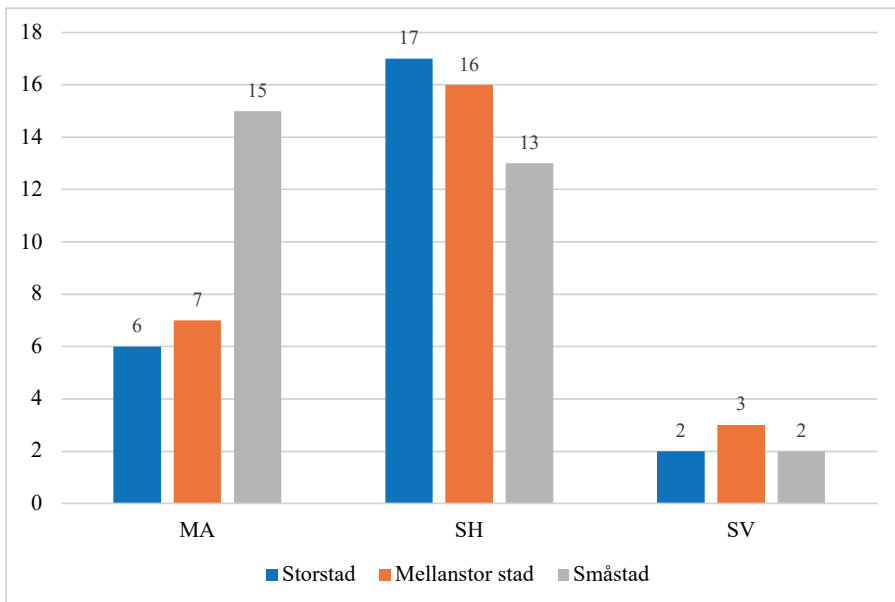
6. Vilken geografisk spridning framkommer i Sverige?

Även den geografiska spridningen i Sverige varierar mellan ämnena. I 1920-talets läromedel dominerar mellanstora städer i samhällskunskap, medan småstäder nämns oftast i svenska (se figur 7). Storstäderna *Göteborg*, *Malmö* och *Stockholm* nämns bara enstaka gånger i varje ämne. Den geografiska spridningen visar att ungefär hälften av bebyggelsenamnen (35 av 72) gäller orter i vad som kanske kan kallas ”mellersta Sverige” (ett område mellan Hudiksvall och Jönköping, såsom *Arboga*, *Jönköping*, *Norrköping*, *Råby*, *Ultuna*). En stor grupp namn (28 stycken) gäller orter söder om Jönköping (inklusive Öland och Gotland), varav de allra flesta finns i Skåne (22 stycken, såsom *Alnarp*, *Hörby*, *Ystad*, *Skanör*). Bara 9 orter finns däremot norr om Hudiksvall (såsom *Boden*, *Gällivare*, *Haparanda*). Även om många delar av landet inkluderas fokuseras således de norra delarna minst.

I 2010-talets läromedel fokuseras storstäderna mer, särskilt i samhällskunskap (se figur 8). Många mellanstora städer namnges också här, medan matematik och svenska uppvisar fler småstäder. Påfallande många av matematikläromedlens orter är relativt okända och bär fantasieggande namn (*Byxelkrok*, *Glömminge*, *Kloten*, *Ormaryd*). Liksom tidigare finns många av de omnämnda städerna i mellersta Sverige mellan Hudiksvall och Jönköping (28 av 51, såsom *Arboga*, *Knivsta*, *Ljungsbro*, *Märsta*, *Nässjö*, *Sundbyberg*, *Södertälje*). En mindre grupp omnämnda orter (16 stycken) ligger i norra Sverige (norr om Hudiksvall, såsom *Arvidsjaur*, *Jokkmokk*, *Haparanda*, *Hörnefors*, *Kiruna*, *Skellefteå*, *Örnsköldsvik*). Den minsta gruppen (10 stycken) är dock orter i södra Sverige (söder om Jönköping, inklusive Gotland och Öland) och bara tre av dessa finns i Skåne (*Lund*, *Malmö* och *Osby*). Sammantaget märks att platsskapandet över tid har blivit mer urbant, mindre fokuserat på södra Sverige och mer fantasieggande (i matematik).

Figur 7. Fördelning av större och mindre orter i Sverige i 1920-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV), med exakta tal inuti staplarna.

Figur 8. Fördelning av större och mindre orter i Sverige i 2010-talets läromedel i matematik (MA), samhällskunskap (SH) och svenska (SV), med exakta tal inuti staplarna.

7. I vilka kontexter förekommer de namngivna platserna?

En jämförelse av kontexterna runt namngivna platser i Norden, Europa, Afrika och Asien visar ytterligare nyanser i platsskapandet. För platser i Norden framträder följande teman tydligast⁵⁴ i 1920-talets läromedel (kategorisering av totalt 17 satser, efter exemplen anges ur vilket läromedel de hämtats):

- **Historisk förankring**
(sex satser) T.ex.: *Norge* och *Danmark* ”de närmast äldsta av våra nu bestående riken” SH19, *Roskilde* ”freden i Roskilde” SV19, *Norden* ”våra förfäder hade för länge sedan påbörjat det odlingsarbete uppe i höga Norden, genom vilket vårt fädernesland småningom blivit, vad det nu är” SH19.
- **Geografiska förhållanden**
(fem satser) T.ex.: *Galdhøpiggen* ”det högsta berg i norra Europa” MA19, *Danmark* ”väldiga sandbanker” SV19, *Norge* ”omfattar 3 229,09 kvmil” MA19.
- **Gemenskap**
(fem satser) T.ex.: *Norden* ”vår världsdel” SH19, *Norge* och *Danmark* ”pläga räkna sin enhet” SH19, *Danmark* ”Skåne, Halland och Blekinge tillhörde fordom Danmark” SV19, *Norden* ”den germanska folktypen med dess resliga växt, dess ljusa hår, dess breda, höga panna och dess blå eller grå ögon ingenstädes i vår tid förekommer renare” SH19.

Platser i Europa, utanför Norden, nämns istället främst i samband med följande teman⁵⁵ i 1920-talsmaterialet (totalt 19 satser):

- **Historisk förankring**
(åtta satser) T.ex.: *Europa* ”population redan under istiden” SV19, *Europa* ”alla folk hava längre eller kortare tid varit under främmande herravälde” SH19, *Frankrike*, *Belgien*, *Nederländerna*, *Tyskland* ”tillhörde romarväldet” SH19.
- **Geografiska förhållanden**
(fem satser) T.ex.: *Sachsen* ”omfattar 149,93 kvmil” MA19, *Volga* ”Europas största flod ... flyter ut i Kaspiska havet” SV19.
- **Våld och konflikter**
(fem satser) T.ex.: *England* ”enväldets avskaffande ... kostade landet långa blodiga strider” SH19, *Europa* ”det trettioåriga kriget” SH19,

⁵⁴ Ytterligare teman med ≤ 2 satser är: Handelsutbyte, Kultur och turism, Statsskick och organisation.

⁵⁵ Ytterligare teman med ≤ 2 satser är: Gemenskap, Handelsutbyte, Statsskick och organisation.

Europa ”hundratusentals människor dödades under religionsförföljelserna” SH19.

Jämförelsen antyder att platser i Norden i högre grad än övriga Europa konstrueras ur ett nära inifrånperspektiv i 1920-talets texter, bl.a. genom det återkommande pronomenet ”vår” som framträder inom temana Historisk förankring och Gemenskap, men saknas i relation till andra platser i Europa. Det nordiska inifrånperspektivet inkluderar även en tidstypisk rasideologisk ståndpunkt (”folktypen... renare” ur SH19), vilken fungerar exkluderande gentemot såväl andra etniciteter som de läsare inom gruppen som inte känner igen sig i den smala stereotypen. I de enbart två fall där Gemenskap framhävs i relation till platser i övriga Europa rör det liknande historiska erfarenheter och samtida handelsutbyte. Både Norden och Europa kontextualiseras också utifrån Geografiska förhållanden och Historisk förankring, men för Europa framträder dessutom temat Konflikter. Här synliggörs hur den europeiska historien präglats av ockupation, strider och förföljelse, vilket saknas i relation till Norden. Temat förstärks av värdeladdade ord (”kostade”, ”främmande herravälde”, ”långa blodiga”). Detta skapar en tydlig kontrast mot den nordiska gemenskapens trygghet och enhetlighet. Däremot innehåller 1920-talets läromedel få referenser till namngivna platser utanför Europa.

Även i 2010-talets texter förekommer omnämnanden av platser i Norden, men av utrymmesskal görs här enbart jämförelser mellan Europa, Asien och Afrika.

Kontextualiseringen av platser i Europa har förändrats en hel del sedan 1920-talet (kategorisering⁵⁶ av 73 satser):

- **Kultur och turism**

(23 satser) T.ex.: *Alperna* ”åka på sportlovet” SH201, *Tallin* ”har sångfestival” SH201, *Sardinien* ”tillbringar varje sommar” SH201, *London* ”boka hotellrum i” SH203, *Milano* ”fotbollsstad” SV202, *Tyskland* ”författare född” SV202.

- **Statsskick och organisation**

(16 satser) T.ex.: *Aten* ”demokratin uppfanns” SH201, *Östeuropa* ”många länder var diktaturer, men är nu demokratier” SH201, *Frankrike*, *Serbien* ”är kandidatland till EU” SH203, *Storbritannien* ”har haft koloni i Indien” SH203.

⁵⁶ Ytterligare teman med ≤3 satser är: Fattigdom, Familjeband, Kompisrelationer, Lagstiftning, Minoritetsgrupper.

- **Handelsutbyte**

(åtta satser) T.ex.: *Estland, Spanien* ”företag har sina call center (sic!)” SH203, *Portugal* ”några av dina t-shirts kanske kommer från” SH201, *Polen* ”ett byggföretag från Polen” SH201.

- **Geografiska förhållanden**

(sju satser) T.ex.: *Medelhavet* ”på en ö i” MA202, *Barcelona* ”i Spanien” SH201, *Tallin* ”huvudstad i Estland” SH201.

- **Våld och konflikter**

(sex satser) T.ex.: *Ukraina* ”utbröt vilda demonstrationer när befolkningen inte kunde påverka maktens politiska beslut” SH202, *Tyskland* ”fruktansvärda brott mot mänskliga rättigheter under Hitler” SH203, *Frankrike* ”vikingar plundrade” SV201.

Som sammanställningen visar har både Historisk förankring och Geografiska förhållanden minskat som teman gällande platser i Europa. Istället har Kultur och turism, Styrelseskick och organisation samt Handelsutbyte ökat. Även Fattigdom och Familjeband har tillkommit som teman, men är mer ovanliga. Temat Våld och konflikter kvarstår och liksom tidigare finns här fler värde-laddade ord (”plundra”, ”brott”) och adjektiv (”vilda”, ”fruktansvärda”) än i andra kategorier. Temat kopplas dock genomgående till en historisk kontext och är kvantitativt inte lika framträdande som de vanligt förekommande positivt laddade kontexterna Kultur och turism samt Handelsutbyte. En röd tråd som återkommer i flera tematiska kategorier är ett fokus på Europa och Sverige som nära sammanlänkade, genom exempelvis turism, handel, familjeband och gemensam styrning inom EU. Sammantaget konstrueras platser i Europa som nära Sverige och främst positivt laddade.

Omnämmandet av platser i Afrika och Asien har ökat markant i 2010-talets läromedel, men placeras i delvis andra kontexter. Tydligast gäller detta platser i Afrika som påfallande ofta omnämns i negativa sammanhang; vanligaste teman är Sociala problem och fattigdom samt Våld och konflikter. Starkt negativt laddade ord är återkommande (”korrumperade”, ”grymmaste”, ”järn-hand”, ”könsstympning”), medan positiva motsvarigheter är ovanliga (enstaka undantag: ”gynnsamt”). Inom temat Geografiska förhållanden och natur betonas inte sällan exotiska företeelser (”giraffer”, ”gorillor”). Temat Handelsutbyte saknas och Turism framhävs bara en gång. Sammantaget tycks platser i Afrika konstrueras som distanserade från Sverige och problemtungda. Följande teman förekommer⁵⁷ (totalt 44 satser):

⁵⁷ Ytterligare teman med ≤ 3 satser är: Kultur och turism, Stark ekonomi, Statsskick och organisation.

- **Sociala problem och fattigdom**

(15 satser) T.ex.: *Afrika* ”finns barnarbetare” SH201, SH203, *Afrika* ”regeringarna får inte in så mycket skatt de behöver” SH203, *Angola* ”ett av världens mest korrumperade länder” SH203, *Etiopien* ”förekommer kvinnlig könsstympning” SH202, *Marocko* ”yttrandefriheten är begränsad” SH202.

- **Våld och konflikter**

(12 satser) T.ex.: *Kairo* ”demonstrationer i en egyptisk stad” SH201, *Etiopien* ”en av de grymmaste diktaturerna i världen” SH202, *Angola* ”presidenten styr med järnhand” SH203, *Afrika* ”sjörövare” MA202.

- **Geografiska förhållanden och natur**

(11 satser) T.ex.: *Afrika* ”på en ö” MA202, *Afrika* ”bor giraffer” SV202, *Afrika* ”flyger flyttfåglar över vintern” SV203, *Benin* ”bra jordar och gynnsamt klimat för bomull” SH203, *Uganda* ”finns gorillor” SH201.

- **Förändring över tid**

(4 satser) T.ex.: *Afrika* ”allt fler som överlever malaria och tuberkulos” SH203, *Afrika* ”många länder som var diktaturer är numera demokratier” SH201.

Kontextualiseringen av platser i Asien sker på ett sätt som har likheter med både Afrika och Europa. I likhet med platser i Afrika är Sociala problem och fattigdom det vanligast förekommande temat, men i likhet med Europa är också Kultur och turism samt Handelsutbyte vanliga teman. Spridningen av teman är stor och bidrar sammantaget till att konstruera Asien som på en gång sammankopplat med Europa och med omfattande sociala problem. Även i den språkliga framställningen märks såväl återkommande negativt laddade ord (”slavlika”, ”slumområde”, ”förföljer”) som positivt laddade ord (”rikedom”, ”största”, ”levnadsstandard”). På så vis skapas en varierad platskonstruktion, där både positiva och negativa aspekter tillåts att synas i såväl historiska som samtida perspektiv. Följande kategorisering⁵⁸ bygger på 80 satser:

- **Sociala problem och fattigdom**

(24 satser) T.ex.: *Indien* ”barnarbete i fabriker” SH202, *Jemen* ”barnäktenskap” SH202, *Kathmandu* ”barn som bor, leker och arbetar på soptipp” SH203, *Saudiarabien* ”migrantarbetare lever under slavlika förhållanden” SH203, *Vietnam* ”en flicka i ett slumområde” SH201.

- **Kultur och turism**

(16 satser) T.ex.: *Indien* ”där Mowgli levde” SV202, *Japan* ”filmen

⁵⁸ Dessutom förekommer ytterligare teman med ≤ 3 satser: Stark ekonomi, Klimatförändring.

är gjord i ..." SH201, *Indien, Mellanöstern* "mat från ..." SH201, *Thailand* "semester till ..." SH201, *Tokyo* "gå på konsert i ..." SH201, SH201.

- **Handelsutbyte**

(14 satser) T.ex.: *Kina* "säljer mobiltelefoner och tillbehör" MA202, *Indien* "data- och teleföretag anlitar företag i Indien för supporttjänster" SH201, *Thailand* "skjortorna är sydda i" SH201, *Saudiarabien* "oljeexporten skapar rikedom", *Kina, Indien* "transporterades varor på vikingatiden" SV201.

- **Geografiska förhållanden**

(7 satser) T.ex.: *My Van* "by i Vietnam", *Kerala* "region i södra Indien".

- **Familjeband**

(5 satser) T.ex.: *Vietnam* "adoptivbarn födda i ..." SH201, *Jemen* "där min farbror bor" SH202, *Kina, Indien, Sydkorea* "adoptera från ..." SH202.

- **Statsskick och organisation**

(4 satser) T.ex.: *Kina, Nordkorea, Saudiarabien* "är exempel på diktaturländer" SH202, *Indien* "är världens största demokrati" SH202.

- **Våld och konflikter**

(4 satser) T.ex.: *Iran, Nordkorea* "en av de grymmaste diktaturerna i världen" SH202, *Peking* "de styrande förföljer och diskriminerar uigurerna" SH203.

- **Förändring över tid**

(4 satser) T.ex.: *Kina* "fler och fler får samma levnadsstandard som i Europa" MA202, *Mellanöstern* "många tröttnade på diktatur" SH201.

8. Diskussion och slutsatser

Inom den kritiska onomastiken har forskare undersökt hur de namn platser ges konstruerar maktförhållanden (se t.ex. Kostanski & Puzey 2016). Inspirerat av detta fält har den här artikeln också introducerat ett fokus på hur valet att om- tala vissa platser med namn samt namnens kontextualisering i en viss diskurs, här tre olika ämnesdiskurser i läromedel (jfr Fairclough 2014), kan bidra till skapandet av ideologi, maktperspektiv och kulturell dominans. I 1920-talets texter bidrog namnurvalet och de tematiska sammanhang där ortnamnen ingick till att konstruera en världssyn där den egna nationen (Sverige) tillde- lades en överlägsen position i förhållande till omvärlden, såväl numerärt (ge- nom att den överväldigande majoriteten av namnurvalet refererar till Sverige) som tematiskt avseende geografi, historia och kultur. Namnbruket bidrog på

så vis till skapandet av ”mentala kartor” (Coffey 2013) där den egna nationen ställdes i fokus hos de unga läsarna. Samtidigt legitimerades en ideologisk uppfattning om kulturell överlägsenhet (jfr Khesani Madlome 2019). Vidare framhävdes den nordiska gemenskapen genomgående både explicit och implicit i texterna, medan platser utanför Norden kontextualiserades som distanserade och konfliktfyllda. Samtidigt inkluderades här ett rasideologiskt fokus på det som i en text beskrivs som ”den germanska folktypen” (SH19), vilket också exkluderar många människor från den nordiska gemenskapen.

I 2010-talets läromedel har världssynen vidgats betydligt och omfattar sammantaget hänvisningar till namngivna platser från i princip alla världsdelar. Samtidigt kvarstår den skeva konstruktionen av ett kulturellt ”vi” som ställs i kontrast till ett kulturellt ”dom”, som i högre grad förknippas med negativa attribut (jfr Niehaus 2018). Platser i Norden och Europa kontextualiseras nästan entydigt positivt med ett starkt understrykande av idéer rörande nära utbyten och relationer såväl inom handel som kultur, turism och familjekonstellationer, medan platser i Asien och framför allt Afrika oftare kontextualiseras utifrån negativa idéer rörande våld, krig, förtryck, sociala problem, fattigdom och flyktingskap. För Afrikas del märks, i linje med Coffey (2013), att de få positiva utsagor som framhålls inte sällan är exotifierande. Namnurvalet visar också att platser i Norden och Europa omtalas på ett mer specifikt sätt (utifrån bl.a. bebyggelsenamn och naturnamn), medan platser i andra delar av världen behandlas mer svepande (utifrån landsnamn och världsdelarnamn), vilket bidrar till att konstruera närhet respektive distans till olika geografiska områden. Detta märks också för platser inom landet. Här pekar förändringar i namnbruket på en ökad urbanisering, men också en något ökad geografisk spridning och framför allt ett minskat fokus på södra Sverige som bidrar till förhandlingen av platshierarkier inom Sverige.

Läromedelstexternas namnbruk konstruerar således flera olika hierarkier, såväl globala som mer lokala och inhemska. Vissa platser privilegieras, medan andra ignoreras eller nedvärderas. Samtidigt blir också vissa människor inkluderade i den sociala gemenskapen, medan andra exkluderas eller förringas. Detta, i sin tur, bidrar till att i ett pågående kommunikativt ”positioneringskrig” (Puzey 2016) med auktoritet befästa en befintlig social världsordning genom språket där vissa kulturer tillåts att dominera över andra.

Eftersom de studerade läromedelstexterna riktar sig till unga läsare med mindre omfattande egna erfarenheter av världen kan namnbrukets ”image generating power” (Rose-Redwood et al. 2009) i dessa framställningar få en betydande påverkan på läsarnas mentala föreställningar och attityder (jfr Weninger & Williams 2005). Läromedelstexternas platsskapande kan potentiellt påverka elevers världsuppfattning, känslomässiga attityder till platser långt borta liksom uppfattningar om inkludering och exkludering och olika

kulturers värde inom den globala gemenskapen. Möjligheten att som läsare, utifrån den egna specifika kulturella bakgrunden, känna igen sig i den världssyn som förmedlas är också viktigt för att skapa förtroende för skolan och i förlängningen för samhällsgemenskapen. Därför behövs fler framtida studier av platsskapande i läromedelstexter inom fler ämnen och från fler tidpunkter, liksom studier av mer omfattande delar av den diskursiva kontexten samt av lärares och elevers förhållningssätt till platskonstruktioner de möter.

Referenser

- Ainiala, Terhi & Ameen, Lieven, 2017: Känslan av namn i stadslitteraturen: ortnamn som indikatorer i Helsingforsromaner. I: Namn och identitet, red. av Unni-Päivä Leino et al. S. 133–146. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Aldrin, Emilia, 2020: Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett projekt. I: Namn i skrift. Names in writing. Handlingar från NORNA:s 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018 red. av Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner. S. 13–22. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning Göteborgs universitet.
- Andersson, Thorsten, 1996: Onomastiska grundfrågor: I: Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994 red. av Kristoffer Kruken. S. 15–41. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Berg, Lawrence D. & Vuolteenaho, Jani, 2009: Critical toponymies. London: Routledge.
- Berg, Lawrence D. & Kearns, Robin, 2009: Naming as norming: race, gender and the identity politics of naming places in Aotearoa/New Zealand. I: Critical toponymies. Ed. by Lawrence D. Berg & Jani Vuolteenaho. S. 19–52. London: Routledge.
- Bergström, Göran & Svärd, Per-Anders, 2018: Idé och ideologianalys. I: Textens mening och makt. Red. av Kristina Boréus & Göran Bergström. S. 113–176. Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, Eva & Dalsmyr, Heléne, 2014: Koll på matematik 4a. Stockholm: Sanoma Utbildning.
- Butler, James Odelle, 2013: Name, place, and emotional space: themed semantics in literary onomastic research. PhD thesis, University of Glasgow.
- Shifting toponymies: (re)naming places, (re)shaping identities. Ed. by Luisa Caiazzo & Iman M. Nick. 2020. Cambridge Scholars Publishing.
- Clark, Ian, 2017: Onomastic palimpsest and indigenous renaming: examples from Victoria, Australia. Names: a journal of onomastics 65(4). S. 215–222.
- Coffey, Simon, 2013: Communicating constructions of Frenchness. I: Critical perspectives on language teaching materials. Ed. by John Gray. S. 137–160. New York: Palgrave MacMillan.
- Cresswell, Tim, 2015: Place: an introduction. Chichester: Wiley Blackwell.
- Debus, Friedhelm, 2002: Namen in literarischen Werken. (Er)-Findung-Form-Funktion. Stuttgart: Akademi der Wissenschaften und der Literatur.
- Fairclough, Norman, 2014: Critical language awareness. Routledge.
- Gammeltoft, Peder, 2016: Names and geography. I: The Oxford handbook of names and naming. Ed. by Carole Hough. S. 502–512. Oxford: Oxford University Press.

- Khesani Madlome, Steyn, 2019: Naming as a tool for cultural domination: a case of toponym use in south-eastern Zimbabwe. I: Critical toponymy. Place names in political, historical and commercial landscapes. Ed. by Herman Beyer et al. S. 35–50. Bloemfontein: Sun Media Bloemfontein.
- Kostanski, Laura, 2016: The controversy of restoring indigenous names: lessons learnt and strategies for success. I: Names and naming. People, places, perceptions and power. Ed. by Guy Puzey & Laura Kostanski. S. 83–105. Bristol/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Kostanski, Laura & Puzey, Guy, 2016: Trends in onomastics. I: Names and naming. People, places, perceptions and power. Ed. by Guy Puzey & Laura Kostanski. S. xiii–xxiii. Bristol/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Kotowski, Jan Michael, 2013: Narratives of immigration and national identity: Findings from a discourse analysis of German and U.S. Social studies textbooks. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 13(3). S. 295–318.
- Larsson, Lars Teodor & Lundahl, Nils, 1928: Räknebok för folkskolan (förkortad upplaga). Stockholm: P.A. Norstedt & Söner förlag.
- Lgr 11 = Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11). <http://hdl.handle.net/2077/31382>
- Läromedelsutredningen: böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap (SOU 2021:70). <https://www.regeringen.se/contentassets/e13e110fdc30401f9bf4a6ee8fa160a7/laromedelsutredningen--bockernas-betydelse-och-elevernas-tillgang-till-kunskap-sou-202170/>
- Niehaus, Inga, 2018: How diverse are our textbooks? Research findings in international perspective. I: Palgrave handbook of textbook studies. Ed. by Eckhardt Fuchs & Annkatrin Bock. S. 329–344. New York: Palgrave Macmillan.
- Ohlander, Ann-Sofie, 2010: Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap: en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan. Stockholm: Fritze.
- Puzey, Guy, 2016: Renaming as counter-hegemony: The cases of *Noreg* and *Padania*. I: Names and naming. People, places, perceptions and power. Ed. by Guy Puzey & Laura Kostanski. S. 165–184. Bristol/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.
- Risager, Karen, 2023: Analysing culture in language learning materials. *Language Teaching* 56(1). S. 1–21.
- Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek & Azaryahu, Maoz, 2010: Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in human geography* 34(4). S. 453–470.
- Sacks, Harvey & Schegloff, Emanuel A, 1979: Two preferences in the organization of reference to persons in conversation and their interaction. I: *Everyday language: studies in ethnomethodology*. Ed. by George Psathas. S. 15–21. New York: Irvington Publishers.
- Schuppener, Georg, 2019: Multiple place names and their political aspects on the territory of the former Czechoslovakia. I: Critical toponymy. Place names in political, historical and commercial landscapes. Ed. by Herman Beyer et al. S. 1–14. Bloemfontein: Sun Media Bloemfontein.
- Weninger, Csilla & Williams, J. Patrick, 2005: Cultural representations of minorities in Hungarian textbooks. *Pedagogy, Culture and Society* 13(2). S. 159–180.